
Kovács katáng Ferenc

Kortárs Dráma Fesztivál

*Az oslói Nemzeti Színház kétévente rendez nemzetközi Ibsen Fesztivált. A legutóbbi, 2000-es rendezvénysorozaton jelentette be a színház új, harmincas éveit taposó igazgató-rendezője, hogy a páratlan években a kortárs drámákra s azok bemutatására szentelnek különös figyelmet. Így kerülhetett sor 2001 kora őszen Oslóban a **Kortárs Dráma Fesztivál** megrendezésére. A kilenc nap folyamán tizenöt előadás összesen ötvenszer került bemutatásra a Nemzeti Színház (Nationaltheatret) négy színpadán és még két másik játszóhelyen. Egy német és egy svéd színház vendégjátéka tette nemzetközivé a fesztivált, amelyet az Ibsen utódjának kikiáltott negyvenkét éves drámáiról Jon Fosse eddigi munkásságának alapos megismertetésére szántak. Jon Fosse neve Európa szerte jól cseng. 2001-ben például több, mint húsz darabja fut Svédországban, Dániában, Franciaországban és Németországban és eddig több, mint száz színház vásárolta meg drámáinak játszási jogát. Norvégiában pedig az utóbbi öt évben minden évadban előadják legújabb műveit. Külföldi bemutatóinak sorát Magyarország előtt csak Svédország előzte meg pár héttel. A Dunaújvárosi Bemutató Színpad és a Budapesti Kamaraszínház együttműködésében 1997-ben A gyermek c. darabja került színre norvég rendező és díszlettervező közreműködésével. Magyar fordításban, könyv formában két drámája jelent meg, folyóiratban egy harmadik első felvonása.*

Az oslói Kortárs Dráma Fesztiválon Jon Fosse három darabját láthattuk s az utolsó napon, a konferencián is az ő munkássága volt a téma.

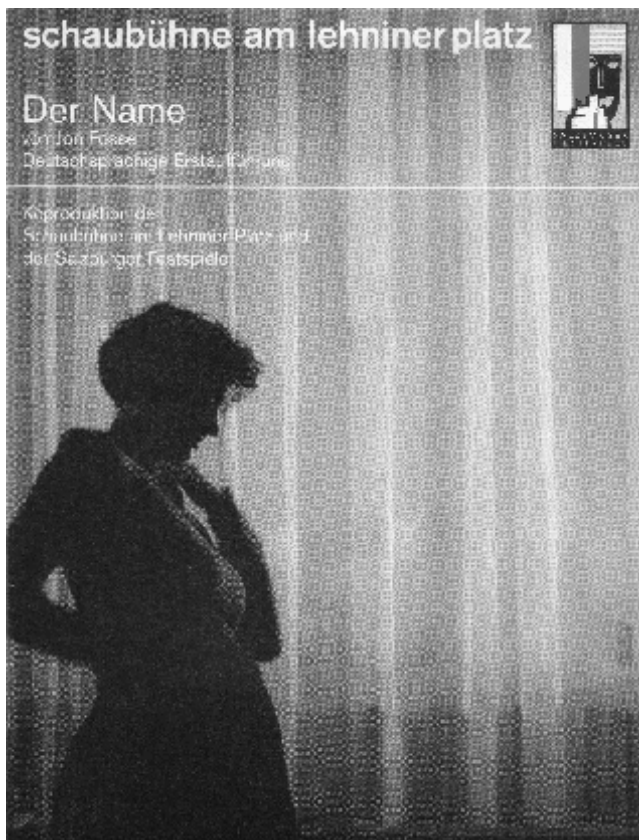
Jon Fosse három tételben

Jon Fosse Őszi álom (Draum om hausten) c. drámájának 1999-ben volt az ősbemutatója a norvég Nemzeti Színházban. A fesztiválon most a vidéki Trøndelag Teater mutatta be ezt az ötszereplős darabot. A főhős egy fiatalember, aki valahol egy esős, tenger közeli, álmos kisváros temetőjében keres háborgó lelkére nyugalmat. A temető zúzott kővel borított sétányain járkál zaklatottan. Vigasztalanul esik. Egy ostoronyeles lámpa fénye hol kialszik, hol újra gyullad. A fiatalember rugdosással serkenti világításra, s ezzel kezdetét veszi a játék. Fiatal nő közeledik a sírköveket nézegetve. Egymásba botlanak. Régi ismerősök, de váratlan – vagy nem is annyira az – a találkozásuk. Régi dolgaikra a szagot, hosszú szünetekbe fojtott beszélgetésfoszlányaikból derül fény. Összeölelnek, már-már egymásnak esnek, a nő a kezdeményezőbb, de a férfi szemérmesen kitér a fizikai aktus elől. Koszorúval kezükben egy idős házaspár tűnik fel. Az idős férfi édesanyjának temetésére jöttek. Megpillantják a fiatal párt, a fiatalemberben

a fiúkat vélik elismerni, aki évek óta nem látogatja őket, csak telefonon érintkeznek. *Az idős* pár ha lehet még szaggatottabb, töredékesebb párbeszédjéből kisejlik sivár, eseménytelen életük s a fiúk múltja, félresikerült házassága. Egymásba botlanak. Három hallgatag, egymást csak gondolataikban, vagy fogaik között kicsúszott megjegyzéseikkel vádló ember, s egy békítő-fecsegő negyedik. Párookra bomlanak. Két férfi és két nő kerülgeti kimondani amit gondol. Féligazságokat, fél-történeteket, fél-sértődöttségeket hallunk. Az eső nekikeseredik újból, az ostornyeles lámpa megint kialszik. Váratlan időugrás történik a darabban. A volt feleséggel kiegészült nőcsapat kissé felgyorsult meséléséből tudható meg, hogy az apa időközben meghalt s a fiatal férfi újra eltűnt a nők életéből, mert nem tudott mit kezdeni sem egy újra felbukkant régi kapcsolattal, sem a volt feleség tá-

masztotta követelményekkel, sem az anyja őt kisajátítani kívánó igényével. A fény végleg kialszik, a cselekmény számai eldologzatlanul, kibogozatlanul tekerednek rá a távozni készülő közönségre. Az eső reménytelenül hull alá a zsinórpadlásra szerelt öntözőberendezés perforált csöveiből.

Jon Fosse *Névadás* című drámája (Namnet, 1995) az író legcselekményesebb, leghagyományosabb darabja. Ezért is meglepő, hogy Thomas Ostermeier, a polgárpukkasztó, extravagány rendezéseiről elhíresült berlini Schaubühne színház rendezője pont ezt a darabot választotta

Az oslói vendégjátékot nagy érdeklődés, mondhatnám eufóriás várakozás előzte meg. A német bemutatót sok dicsérő szó illette. Az oslói Nemzeti Színház nagyszínpadán nem lehetett könnyű ilyen kamara jellegű darabot előadni. Itt elhalnak az apró hangfoszlányok, elvész a tétova kézmozdulat értelme, eltűnik az éppen hogy rezdülő arc és a szem játéka. A rendező alaposan kidolgozott figurái, jelnevezései, a színészek jól megkomponált mozdulatai majdnem lehetetlent kívánnak az első soroktól hátrább elhelyezkedő nézőseregtől: feszült figyelmet, teljes beleélést, s – az előadás német nyelve miatt – a darab tökéletes ismeretét.

Hatszereplős darab. Itt is központi figurák a fiatalok és a szülők. Valahol a fjordok vidékén, a tenger hullámozgásának, az eső dobolásának háttérzajában az öregek nappali szobáját látjuk. A fiatal pár gyereket vár. Elvesztik albérletüket, a lány szüleihez állítanak be váratlanul. Mindenki menekül valami elől és valamibe. Az anya fél a valósággal szembe nézni, lánya terhességét tudomásul venni. Sánta, biceg, de minden ráncot kisimít a függönyön, terítón s minden porszemet azonnal eltávolít akár a heverő alól is. De nem válaszol a kérdésekre, saját pletykavilágában él. Az apa fáradt, megrögzött szokásainak a rabja. Ő a fiatalemberről nem hajlandó tudomást venni, átnéz rajta, mintha nem is létezne. Üres tekintettel, céltalanul ödög saját otthonában. A hugica cserfes, szeretetre, törődésre éhes, de önző csitri. Ebbe a légüres térbe, ugyanakkor kaotikus lelki zűrzavarba toppan be a fiatal pár s nem talál sem megértésre, sem együttérzésre, sem lelki támaszra. Párhuzamos életek, kitérő életsíkok, a múlt tilalomfái töltik be ezt a hideg, sivár, pusztulásnak indult életteret. Az egyetlen épkezláb gondolat, ötlet a darabban, hogy a jövevénynek nevet próbálnak találni. A függöny lehull s bátran megjelenhetne a színházi függönyön a felirat „a hiba nem az ön készülékében van”.

A Fesztivál harmadik Fosse darabja az oslói Nemzeti Színház saját bemutatója, a *Valaki jönni fog* (Nokon kjem til å komme, 1995). E darab fordítása, s kötetben elsőként Magyarországon jelent meg a Nemzeti Tankönyvkiadónál 1995 telén. A szerzőnek ez az eddig legtöbbször színre vitt darabja, már legalább harminc nyelvre lefordították, s játsszák világszerte. Oslóban a Norvég Színház mutatta be először. A darab egy különös pár, s a nem kívánt, váratlanul megjelenő harmadik szinte szótlán, de mindenképpen kevés szavú viaskodása egymással s azzal a titokkal, ami belengi ugyan az egész darabot, de felszínre, tudunkra soha nem kerül. A fiatal pár elmenekül a civilizáció elől. A tenger partján, egy rozoga, régi házban vélik fellelni nyugalmaikat, vélik megszilárdítani kapcsolatukat, s vélik elfeledni – számunkra teljesen homályban maradt – múltjukat. A tarajos tenger, a sziklának verődő hullámok zaja, a titkot rejtő ház öleli körül a magányos párt. A Valaki megjelenése feszültséggel, a múlt titkos képeivel tölti meg a levegőt. A címben is jelzett Valaki eljött ugyan, de megoldást, megváltást, írt a lelki sebekre ő sem hoz.

A fentiek olvastán sokan elkerekedett szemmel, kérdő tekintettel állhatnak a Fosse jelenség előtt. Joggal kérdezhetik, ki ez a figura, aki évente egy-két darabbal áll elő, a színházak kapkodnak utána, a kritikusok magasztalják, s Ibsen utódjának kiáltják ki. Sőt egy neves norvég irodalomtörténész szerint a közeljövőben jogos várományosa az irodalmi Nobel-díjnak. Negyven éves születésnapjára – két évvel ezelőtt – a hatvanéveseknek kijáró ünnepséget rendeztek. Munkásságáról egész napos nemzetközi konferenciát szerveztek a Kortárs Dráma Fesztivál zárónapján. Jon Fosse diplomás bölcsész. Fiatal korában rockzenész volt. A zene lüktetése, zaklatottsága, rockos nyersessége ott érződik írásaiban. A hosszú szünetek, csendek, egy szótagú szavak, az igenek és nemek mesteri variálója. A színházat nem kedveli, saját bemutatóit nem nézi meg. Rendszeresen, módszeresen, mániákusan ír. S ugyanilyen alaposan, átgondoltan tervezi meg pályáját, szívós kitartással halad előre. Sikerek, gazdagság nem befolyásolják különösebben puritán életvitelét, életkedvét. A munkásságának szentelt konferencián darabjainak norvég és külföldi rendezői, fordítói mondták el tapasztalataikat. Elhangzott egy magasztalt irodalmi esszé és sok-sok értelmes és értelmetlen kérdés a titokról, a Fosse jelenségről. Titkok, varázslatok pedig nincsenek. Van egy megszállott író, néhány kíváncsi színházi szakember, álmokat taposó, de Fosse esetében egekbe röpítő média, egy adag szerencse, s ugyanannyi sznobság. ENNYI.

Finn és orosz téma a Fesztiválon

Jo Strömgren *THERE* című táncjátékával tavasszal Rigában, Litvániában, Lettországon, Észtországban, Oroszországban, Ausztriában és Angliában járt. A játék négy orosz, emigrálni készülő fiatalemberről szól, akik éppen egy tranzit országban várakoznak. Unalmukban idéződnék fel bennük elhagyott emlékeik zenében, hangfoszlányokban. Reakcióik mozgásban, testbeszédben nyilvánulnak meg. Ismert és ismeretlen eredetű dallamok, és szövegek bukkannak elő, jó részük orosz vonatkozású, így az orosz nyelvet s kultúrát kevésbé ismerőknek feletébb talányos, időnként megfejtethetlen.

A két színészből és két hivatásos táncosból álló csapat mégis könnyen teremt kapcsolatot közönségével. Mozdulataik, koreográfiájuk „nemzetközi” nyelvre épül, mely hol primitíven egyszerű, hol bonyolultan rafinált. Mozgásuk hasonlós a jazz improvizációra, még inkább a ragtime félreütős ritmusára. Négy utazóládájuk rejti a díszletet kellékeket: egy heverőt, egy fotelt, egy világvevő rádiót, és hangszereket.

Vonat közeledik, a kellékek sebtében visszakerülnek a ládába, rájuk ülnek az *EMIGRÁNSOK*, s a vonat száguld tovább. Útközben vége a darabnak, szó sincs megérkezésről ...

Aki Kaurismäki elhíresült filmjét, az *I Hired a Contract Killer*-t dramatizálta, ültette át londoni környezetből oslóiba, s rendezte meg kisszínpadra Per-Olav Sørensen. Nem kis feladat a hat méter átmérőjű arénába zsúfolni az egész estés, jól ismert, sikert aratott film egész cselekményét. Nem is szorítkozhatott csupán csak a főhősök eszköztelen dialógusaira. Segítségül hívta a videó-technikát, az egész estét (beüléstől távozásig) betöltő, idegekre menő hangeffektusokat, s a különösen ötletesre sikeredett világítást. De vajon mi indokolta, hogy a történetében, hangulatában, érzésvilágában izig-vérig északinak mondható darabban TANGO zene és tánc legyen az egyik legfőbb „kellék”? Nos, ezt a rendező Per-Olav Sørensen egy interjúban úgy magyarázta, hogy az északiak igyekeznek ugyan elzárkózni környezetüktől, lakásaikba húzódva, gondolataikba fordulva magányosan őrlődnek, de ha kiszereznék táncolni magukból azt, ami a fejükben jár, arra a tangót választanák. Mert a norvégok alapjában véve, lelkük mélyén melankolikusak, szentimentálisak és romantikusak.

Harri, a finn bevándorló elveszti munkáját, ezáltal életkedvét. Egyedül él sivár albérletében, nincs kivel megosztania ágyát, gondolatait. Öngyilkossági kísérletei is sorra meghiúsulnak. Bérnyilkost fogad fel maga ellen, ám ezután találkozik a szerelemmel, s beindul a hajsza a halál elől az életért.

A négyszer három méteres háttérparavánra kivetített narrátor kerekíti egészé a történetet, időnként ismert slágerre szerkesztett szövegben, időnként Oslo utcáin barangolva, majd csak a legutolsó jelenetben, a színházépület tetején lepleződik le, hogy valójában kicsoda is Ő, Harri szárnyas őrző/védő anyyala. A történet

happy enddel végződik, a bérgyilkos végre megtalálja Harrit, de önmagával végez. A szerelmesek újra egymásra találnak, a bérgyilkosnak szánt tetemes összeg is előkerül, irány a szebb, a tartalmasabb jövő ... Hihetnénk giccs, melodráma lett a film színpadi változata, de ettől végül is az irónia, s a humor megmentette az előadást.

Egyedül a színpadon

Primo Levi már a koncentrációs táborban elkezdte, majd szabadulása után, Olaszországban írta meg keserű tapasztalatait. Csak 1966-ban, tizenegy évvel később karolta őt fel egy jelentéktelen kiadó s adta ki kis példányszámban koncentrációs tábori élettörténetét *Se questo c'un uomo* címmel (*Ember ez?* Budapest, Európa Könyvkiadó, 1990). Még ugyanabban az évben, hosszabb előkészítés után színpadi változatot is készített belőle Gianfranco De Bosio rendezővel közösen. Ez az ötvenkét szereplőre írt darab s a belőle született előadások keltették fel végül is a szakma s a nagyközönség érdeklődését nemcsak Primo Levi írói működése, hanem élettörténete, s a koncentrációs táborok szörnyűségei iránt. Primo Levi leírja például, hogyan vesztí el – már tíz nappal a táborba kerülése után – tisztálkodási igényeit. Miért? Kérdezi tőle egy idős fogolytársa. „

Minek? Talán jobban fogom érezni magam, vagy tovább fogok élni? Nem, ellenkezőleg. Erőpazarlás.” Ekkor a másik férfi kioktatta őt az „értékekről”.

A túlélés akarásáról, hogy tanúskodhassanak a jövő generációinak.

Primo Levi regényét a Svéd Birodalmi Színház számára Lars Norén rendező, s a színész Michael Nyquist írta át. A Fesztiválon az Oslo-i Nemzeti Színház Amfi kisszínpadának dísztelen, sötét háttérben kopott, kifakult sátorponyvák feszülnek, kettő-három a fenékfalat, négy-öt darab az oldalteret kijelölve. Ezekre vetülnek az oldalfények, az időnként felvillanó hatjegyű számsorok, a különböző nyelvű feliratok. A dobogó enyhén lejt a nézőtér felé. Legközepe két talpnak hely. Ezen áll Michael Nyquist – a tanú – sötét öltönyben. Kezei teste mellett,

kevés, szinte semmi gesztikuláció. Arca rezzenéstelen, szeme távolba réved. Keresi a szavakat, mondanójához a legillőbb kifejezéseket. Előttünk formálja, javítgatja, pontosítja megfigyeléseit, visszaemlékezéseit. Napról napra sorolja elő az elhurcolást, az utazást, a koncentrációs táboron belüli történeteket. Megkapaszkodunk alakjában, az oldalreflektorfényben – mint barakk falain átszűrődő sápadt napsugárzásban – elesetten, de me-

sélésre, híradásra számunkra ideállított hírmondóban. Képtelenség menekülni halk, visszafogott hangja elől. A közel két óra hamar elszökik. Mi némán, taps nélkül ülünk még egy darabig, aztán nagyon, de nagyon rossz szájjal somfordálunk ki a színházból, s még azután is nagyon sokáig, talán napokig sem hisszük, hogy „Színház az egész világ”.

Utóirat a műsorfüzet adataiból: „1940-1945 között kb. 1.300.000 ember halt meg Auschwitzban. Tehát minden nap megöltek 800 embert. Ha Michael Nyqvist éjjel-nappal olvasná az áldozatok nevét, egy másodpercet használva nevenként, tizenhét napig tartana az előadás.”

Ui.: A Kortárs Dráma Fesztivál mellett magyar vonatkozású színházi hírekről is szerencsénk van beszámolni, ugyanis két neves, Európában szívesen foglalkoztatott rendező munkái is láthatók voltak Oslóban. A Nationaltheatret-ben Zsámbéki Gábor vitte színre Moliere *Tartuff*-jét, Ascher Tamás pedig a Det Norske Teatret-ben Ödön von Horváth *Mesél a bécsi erdő* c. darabját.